

НАЦИОНАЛНА ХУДОЖЕСТВЕНА АКАДЕМИЯ

ФАКУЛТЕТ ЗА ИЗЯЩНИ ИЗКУСТВА

Катедра ГРАФИКА

**Международно биенале на графиката, Варна – история, цели и роля в
развитието на графичното изкуство в България**

**Автореферат към дисертационен труд за придобиване на образователна
и научна степен „доктор“**

Докторант: Румяна Ангелова Карастамова

Научен ръководител: доц. Димо Колибаров

София, 2020 г.

Съдържание

Увод.....	3
Първа глава: Създаване на Международното биенале на графиката, Варна.....	11
Втора глава: Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 1983 – 1989 г.....	16
Трета глава: Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 1991 – 1999 г.....	22
Четвърта глава: Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 2001 – 2019 г.....	29
Заклучение.....	36
Приноси на дисертационния труд.....	40
Публикации.....	41

Увод

В Европа XX век се характеризира със силно развитие на изящната графика. Засиленото търсене на графични отпечатъци води до създаването на мащабни биеналета и триеналета, в които се представят произведения от цял свят. Най-старите, но и най-мащабни графични форуми са тези в Краков и Любляна. Те се провеждат от най-силните графични школи от периода – полската и чехословашката. В края на XX век в България също е създаден мащабен графичен форум – Международното биенале на графиката, Варна. То цели да запознае българската публика с тенденциите и достиженията на графичното изкуство, събирайки творби на автори от цял свят, на представители на най-силните графични школи. Провежда се на всеки две години, като от първото си издание през 1981 г. до днес не е имало прекъсване. Това е първата периодична изложба в страната, показваща само произведения на графичното изкуство. Също така е второто голямо международно събитие за пластични изкуства след Международното биенале на хумора и сатирата в Габрово, чието първо издание е през 1973 г. С течение на годините се появяват много подобни форуми във Варна, Русе, София и други градове в страната. Международното биенале на графиката, Варна запазва своя статут и се утвърждава като едно от най-значимите събития за изкуства у нас. То спомага за силното развитие на графичните техники у нас.

XX век обхваща почти цялата история на съвременното българско изкуство. Във времето, в което ние тепърва навлизаме в усвояването на графиката, в Европа тя вече се е утвърдила като самостоятелно изящно изкуство. Стоян Цанев пише: „Като си помисли човек, че кубизмът е създаден в началото на века и е повлиял толкова много на съвременния свят, му става малко тъжно от това, което са правили по това време нашите художници. Ван Гог е създал нещата си в 1887 г.

Други още по-рано – когато ние сме били под турско робство“.¹ За краткия период на своето съществуване изящната графика в България успява да роди своите големи имена, които да спечелят уважение на световно ниво. През 70-те и най-вече през 80-те години се забелязва изключително бързо развитие на технологията в графиката, което помага за промени и в сюжетно-тематичното търсене на авторите. В края на 80-те години по общите изложби вече присъстват графични произведения, изпълнени в големи по размер дълбокопечатни техники, сериграфия, многоцветни литографии. Интерес към графичното изкуство проявяват все повече художници, включително живописци, скулптори и др. За този скок в развитието на графиката основна роля играят няколко центъра в страната. Несъмнено един от най-влиятелните от тях е град Варна, ателиетата в бившата фабрика „Вулкан“ и Международното биенале на графиката.

В настоящия труд проследявам историята на Международното биенале на графиката, Варна, описвам идеите и целите му и как те се променят с годините. В началото форумът е насочен повече към запознаване на българската публика с възможностите на изящната графика. Днес фокусът е върху запазването на класическите графични форми. Непроменен остава статутът и целенасочеността към високо технологично овладяване на формата и композицията, изпълнени в актуални за съвременното теми. Предвид обема на периода, нямам за цел да представя изчерпателна информация на ролята на форума върху развитието на българската графика, а да фиксирам някои линии на явления и влияния.

Цели на дисертационния труд:

- Да се направи исторически преглед на всички издания на Международното биенале на графиката, Варна, какъвто не е правен до този момент.

¹ Гроздев, Г. Стоян Цанев. С., 2006.

- Проследяване на проблемите, които срещат организаторите предвид промените в културните среди от 1981 г. до днес. Анализ на идеите за промени в статута на Международното биенале на графиката, Варна.

- Да се направи анализ на българското участие в Международното биенале на графиката, Варна от първото издание до днес, какъвто не е правен досега.

- Проследяване на част от тенденциите в изящната графика от периода (на базата на произведенията, които участват в биеналето) и ролята на форума в развитието на изящната графика в България.

- Да се формулира влиянието на критиката и медийното отразяване на Международното биенале на графиката и как то се отразява върху участието на художници от страната.

- Да се формулират проблемите с организацията от последните години. Да се определи каква роля играе непромененият статут в рамките на вече 40-годишната история на Международното биенале на графиката, Варна, върху участието на художници от страната.

Методология:

- Анализ на писмено документираните данни за фактологията, свързана с Международното биенале на графиката, Варна; анализ на изкуствоведските оценки и мнения за изданията на форума; художествен анализ на всички каталози на събитието; художествен анализ на изданията от периода, в които авторът на научния труд е участвал: 2013 – 2019 г.

- Проучване и анализ на художествени събития, свързани с Международното биенале на графиката, Варна; на художници (български и чуждестранни), които имат принос за високото ниво и развитие на форума.

- Провеждане на повече от 20 разговора и интервюта със сегашни и бивши организатори на Международното биенале на графиката, Варна; с художници, изкуствоведи и ценители на изкуството, запознати с културните среди във Варна и в страната в рамките на периода, в който МБГ (Международно биенале на графиката, Варна) се провежда (от 1981 г. до днес).

Дисертационният труд представя исторически преглед на изданията, анализ на участващите произведения, на културните среди от разглежданият период, оценка на организацията на форума, неговото представяне, проследяване на промяната в отношението към биеналето от страна на участници и публика.

Международното биенале на графиката, Варна играе важна роля за запознаването на българската публика с международното изкуство. То е едно от малкото събития, в които политиката не играе никаква роля; такава имат единствено талантът и личните достижения на художниците. Така в една и съща зала още през 1981 г. виждаме творби на художници от Германска демократична република, Западен Берлин и Федерална република Германия.

Едни от най-изявените художници графици на ХХ век са гостували в България благодарение на биеналето във Варна. Част от тях са били и членове на международното жури по наградите. Това е голяма възможност за младото поколение български графици да се запознаят с тези имена и да почерпят от техния опит. В графичното изкуство от особена важност е технологичното развитие, новостите, свързани не само с композициите, но и с технологията на създаване на графичен отпечатък. В рамките на този форум много наши автори успяват да се запознаят с нови техники. Оpozнаването на по-модерни методи за създаването на графичен отпечатък носи и свобода, която помага не само за повишаване на качеството, но и по-голямо разнообразие от композиции и сюжети. Виждаме как със създадената комуникация не само нашето изкуство се развива, но и

чуждестранните участници успяват да обменят опит. Владимир Гаджович споделя: „...Сътрудничехме си много интензивно – аз бях в България, представих им моя изложба, показвах неща, свързани с графичните техники. После те идваха тук. Постоянното ядро, което движеше нещата напред, бяха Стоимен Стоилов, Стоян Стоянов – Течи, Стоян Цанев. Започнаха да канят изтъкнати творци от Европа. Между първите поканени бях и аз. Получих и отличие. Чест за организаторите е, че успяха да запазят високото ниво на Биеналето във Варна и устояха на всички предизвикателства – това е страхотно!“.²

Добрите взаимоотношения между организаторите и изявени художници, куратори, изкуствоведи и колекционери помагат за високото ниво на селектираните за участие в биеналето произведения. Проф. д-р Филип Маурер коментира: „Изкуството се отличава с това, че преминава границите. Не ги приема. Във всяка една посока. И особено днес... Голямо Биенале като Варненското показва на творците кой какви граници прекрива. Творците не могат да бъдат ограничавани по никакъв начин. Подборът на творби за Биеналето е напълно демократичен, защото творби от висока класа никога не са били отхвърляни. По молба на Стоимен Стоилов и Венцеслав Антонов трябваше да подбера творби от австрийски художници и да ги изпратя във Варна. Никой не ми е давал указания. Биеналето има своето място, и то от много години. У нас, в Австрия, се говори за 3 големи биеналета – Варна, Любляна и Краков. Варна е част от тази триада през последните години, а от 1998 г. може би има ново развитие. Краков се развива в насока компютърна графика, Любляна – в посока медийно изкуство, а Варна – целенасочено и съзнателно пази мястото си като център на класическите техники в графиката“.³

² Сиракова, З. <sirakova2017@gmail.com>. „Разработки за Международното биенале на графиката, Варна.“ Персонална комуникация чрез електронно писмо до Румяна Карастамова. 05 дек. 2017.

³ Пак там.

Дисертационният труд се състои от четири глави, разделени хронологично по години. В първа и втора глави фокус е историческият преглед на изданията. В трета и четвърта глави подробно е разгледан проблемът с отразяването на биеналето, промяната в отношението на участниците и публиката. Формулирани са проблемите с организацията от последните години. Направен е опит да се определи каква роля играе непромененият статут в рамките на вече 40-годишната история на Международното биенале на графиката, Варна, върху участието на художници от страната.

Международното биенале на графиката, Варна е най-старият графичен форум у нас и един от най-старите в Европа. Той успява да запази статута и високото си ниво, без да има нито едно пропуснато или забавено издание за своята 40-годишна история. Несъмнено то е едно от най-значимите артистични събития в страната ни. До този момент единственото проучване на фактологията на форума е публикуваната в интернет списание за култура „Арт Диалог“ статия на г-жа Здравка Сиракова (<https://artdialog-bg.com/международно-биенале-на-графиката-ва/>). Направени са и изследвания върху явлението „Вулкан“ и културните среди във Варна от втората половина на миналия век, но в тях не се засяга конкретно графичното изкуство и връзката на „Вулкан“ с МБГ. Това прави настоящата разработка първото изследване на историята на форума. Разчитам на анализите на изкуствоведи, правени в периода 81 – 89 г., част от които са публикувани в списание „Изкуство“. Те засягат само МБГ, но не и периода преди него. Проследени са промените от периода 1989 – 1997 г., като източник отново е списание „Изкуство“. Фокус има върху изкуствоведската дейност, като важен елемент за отразяването, документирането и определяне на значението на културните събития в контекста на събирането на документация конкретно за МБГ. Повод за този фокус е проблемът с отразяването на изданията от последните две десетилетия, който е разгледан в последната глава, обхващаща този период. Достъп

до почти всички документи получих от библиотеката на НХА (Национална художествена академия) и НБКМ (Национална библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“). От директора на биеналето Венцеслав Антонов и основателят – проф. Стоимен Стоилов получих възможност за провеждане на интервюта, присъствие и наблюдение на селектирането на произведенията за 20-ото издание на МБГ, 2019 г.

В настоящият труд проследявам както историята на биеналето, така и промяната в отношението към него от страна на българските художници и публика. Може би най-важният етап за разрешаването на проблема с отразяването на форума е фиксиране на причините. Една от целите, които си поставих като докторант, изследващ МБГ, е опит за възвръщане на обсъжданията. През 2019 г. се проведе 20-ото, юбилейно издание на Международното биенале на графиката, Варна. През същата година се проведе и осмо Международно триенале на графиката в София. С подкрепата на г-жа Албена Спасова, (секция „Графика и илюстрация“ към Съюз на българските художници) се проведе проект „Дискусионен форум „Международното биенале на графиката – Варна 2019: посоки и тенденции в съвременното графично изкуство“, подкрепен от фонд „Култура“ – Варна, с участници Албена Спасова, Наташа Ноева и автора на дисертационния труд. Проведена бе и кампания за изследване и популяризиране на графиката, осъществена с помощта на програма „Публики“ на НФК (Национален фонд „Култура“) със същите участници. Проведени бяха интервюта с организаторите на биеналето, международното жури по наградите, участници в изложбата. Публикувани са статии в сайт за култура „Въпреки“ (https://въпреки.com/post/187072102616/рефлексии-20-то-международно-биенале-на-графиката?fbclid=IwAR3Vbo-KJVsuHiWhVA8ekUJw_43bvXVvwSE3USOa1mUCs6Bn8g2x8SpM5EE) и бюлетин на СБХ (Съюз на българските художници), брой 5 от 2019 г. и брой 1 от 2020 г. На 16.01.2020 г. в СБХ бяха представени каталозите на Международното триенале на

графиката в София и МБГ и се проведе актуален разговор за графиката (действителност, въздействие, съмнения, проекции и перспективи, механизми и посоки). Посочени бяха част от проблемите с финансирането на такива форуми, бе обърнато внимание на навлизането на дигиталното изкуство в изящната графика.

Настоящият труд представлява цялостно проучване на фактологията, историята и постиженията на Международното биенале на графиката, Варна. Посочени са част от проблемите, които са преодолени от организаторите през годините, както и тези, с които се сблъскват днес. Запазването, но и популяризирането на класическите графични техники е нелека задача, която изисква внимание и гъвкавост. През последното десетилетие отразяването на форума е твърде оскъдно. Фондът на биеналето представлява колекция, в която присъстват едни от най-добрите български и световни художници от края на ХХ век. Днес, след 40-годишна история, МБГ продължава да е най-мощният форум за изящна графика в България. Колекцията, която представлява изложбата, впечатлява с внушителните си размери и нивото на селектираните произведения.

Първа глава

Създаване на Международното биенале на графиката, Варна

Идеята за създаване на международен графичен форум се ражда в средата на 70-те години на миналия век в град Варна. По това време съществува само една толкова мащабна художествена проява и тя е Международното биенале на хумора и сатирата в Габрово. През 1979 г. се провежда първата изложба под името – „Национална графична изложба“. Публикуван е и каталог. Основно лице в създаването и поддържането на биеналето е проф. Стоимен Стоилов. С колегата си Иван Кенаров пътуват в чужбина, запознават се с форуми за изящна и приложна графика. Решават да се опитат да направят биенале на графиката във Варна. В организацията помагат също Альоша Кафеджийски, Христо Нейков, Симеон Венов, Борислав Стоев, Стоян Стоянов – Течи, Светлин Русев и др.

Проф. Стоимен Стоилов подчертава, че „Вулкан“ е следствие от решението да се направи биеналето. Това е важно уточнение, тъй като в повечето доклади са показани само фактите в години – „Вулкан“ отваря врати за художниците през 70-те години, а първото издание на биеналето е през 1981 г. Доротея Павлова описва ролята на ателиетата в старата фабрика: „...„Вулкан“ е метафората, която обзема в себе си интензитета и динамиката на случващото се във Варненската култура през 80-те години на 20. в. Акад. Светлин Русев, анализирайки, извежда следната ретроспекция: „Във времето, когато Биеналето се формира и започна дейността си, Варна беше една от най-интересните творчески групи. Във Варна работеха няколко художника, които бяха изключителни, силни автори в живописа, в графиката, в скулптурата. И Варна, без да е толкова шумна, като Пловдив или Бургас, които в определен момент имаха славата на центрове на новата пластична култура, бе един от най-съдържателните центрове... В един момент се оказа, че точно Варна е една от най-силните групи на Съюза на художниците. Неслучайно „Вулкан“ беше едно

средище на събирателна творческа енергия... Варна имаше климат и атмосфера, каквито в малко градове ги имаше. Неслучайно казвам, че завод „Вулкан“ беше един символ на духовна енергия“.⁴

Още с първото си издание МБГ се превръща в едно от най-влиятелните събития в страната. В него виждаме българската графика в различна светлина, с подбрани автори, представители на различните школи в България, както и на различните поколения. За каталога на изданието от 1981 г. са селектирани 15 произведения във висок печат, 23 литографии и 59 дълбокопечатни гравюри, сред които има високопечатни гравюри на пластмаса и цинк, офорти, верниму, акватинта, мецотинто и много експерименти в смесени техники. Нивото, което демонстрира българският раздел, е изключително високо, с ясната амбиция да се съревновава с най-добрите европейски примери. „Ако имаме основание да подчертаем значимостта на тази изложба, струва ми се, че ще проявим и увлечение, че с нея започва нов етап на българската графика. Този период е много интересен за нейните евентуални изследователи. При такова количествено натрупване и амбициозни прояви от различни центрове на България е възможна по-обективна преоценка на едно изминало десетилетие. Превъзходството на тази експозиция е наистина повече в количествено отношение, отколкото като решителен качествено скок, но на този етап това е повече от нормално. Едва ли някой проявява съмнение в промените, които е възможно да настъпят в близко бъдеще, и то видени от една оптимистична позиция. Но сега, наред с всичко най-добро, което може да се види от отделните творци, имаме възможност и от по-голяма дистанция да огледаме пътя ни, изпълнен с успехи, с тревоги и разочарования.“, пише Румен Скорчев.⁵

⁴ Янева, Д. Шедьоври от фонда на Международното биенале на графиката, Варна. Изказвания, дискусии, доклади, кръгла маса. Варна, 2018.

⁵ Киров, М., А. Владимирова, Б. Климентиев, Д. Грозданов, Р. Скорчев, В. Горяйнов, М. Кудрна, Я. Одриски, Б. Брюнксе, Г. Геров. Първо биенале на графиката Варна '81г. Статии, изказвания, материали. – Изкуство, година XXXII, № 1, 1982, с.2–35.

За участие в експозицията на 1-вата международна конкурсна изложба журито е селектирало около 600 графични творби на 138 художника – 98 български и 39 чуждестранни от 16 държави: България, Германска демократична република, Западен Берлин, Италия, Куба, Норвегия, Полша, Румъния, СССР, Унгария, Федерална република Германия, Франция, Финландия, Холандия, Чехословакия, Япония. Класираните се за участие в експозицията графични творби са представени в изложбената зала на Двореца на културата и спорта, Варна, през май 1981 г. Сред 98-те български участници са всички водещи български графици. Сред чуждестранните участници са едни от най-големите имена на графиката на ХХ век: Албин Бруновски, Иржи Андерле, Владимир Гаджович и Винцент Хложник от Чехословакия; Миодраг Джурич – Дудо, Франция; Кармело Гонзалес, Куба; Янош Каш, Унгария; Херман Хеблер, Норвегия; Джузепе Дзигайна, Италия; Акира Куросаки, Япония; Карл–Георг Хирш, ГДР, и др. Голямата награда на град Варна в българския раздел е връчена на Годор Панайотов. Голямата награда в чуждестранния раздел – на проф. Винцент Хложник, Чехословакия.

Първото издание на биеналето на графиката във Варна създава ново отношение към графичното изкуство. За това повлияват както силното представяне на българския раздел, присъствието на големите имена сред чуждестранните участници, но и отразяването на събитието. В списание „Изкуство“ е издаден цял брой, посветен на първото издание на Международното биенале на графиката, Варна.

Преди всяко издание тече трескава подготовка, в общите графични бази в страната художниците се изчакват на опашки, за да печатат своите произведения, специално направени за биеналето във Варна. Тази еуфория от страна на художниците е с цел да се вдигне общото ниво на българската графика и всеки автор да се представи в своята най-добра светлина. Несъмнено един от важните елементи за утвърждаването на един форум е неговото отразяване и ролята на

критиката. През 80-те години на миналия век на място в залите на експозицията са гостували изкуствоведи, които са съставяли подробни доклади с оценка на организацията на биеналето, представянето на българските автори, подбора на чуждестранните. Така се подхранва не само интересът на зрителите, но и художниците имат възможността да получат оценка на работата си, да анализират съвременните тенденции.

Един от основните организатори на биеналето, проф. Стоимен Стоилов, е и една от главните връзки с чуждестранни автори. За подбора и комуникацията той споделя: „В началото всичко беше доста свързано с пътуванията на всеки един от нас. В двете ателиета в Париж, които имаше СБХ на разположение, се изпращаха членове на всеки два месеца. Когато сред тях имаше някой график, той се интересуваше и носеше някаква информация. После се свързахме с известни директори, например Валтер Кошацки, директор на музея „Албертина“, който два пъти беше тук като член на журито. Той направи австрийската колекция, а покрай нея познаваше и други художници. Поканихме и Зоран Крижишник, директор на биеналето в Любляна. Той също ни предостави известни автори. Влязохме в личен контакт с много художници. Когато бяхме в Париж със Стоян Цанев, се запознахме с Миодраг Джурич – Дадо, убедихме го да участва. Той дойде и на откриването. Беше много силен автор. Другият, който ни повярва и след това дойде няколко пъти, беше Хосе Ернандес от Мадрид. Дори във второто издание е участвал и Виктор Вазарели. Да не говорим за школата от Чехословакия тогава – Албин Бруновски, Владимир Гаджович и други. Дори Владимир Гаджович беше тук и обучаваше нашите умдрукери“.⁶ Отдаден на биеналето от създаването му до днес, за него една от най-важните функции на събитието е запазването и популяризирането на изящната графика в нейната класическа форма.

⁶ Стоилов, С. Интервю от Р. Карастамова. 23 ян. 2019.

Откриването на първото Международно биенале на графиката, Варна е голяма стъпка за популяризирането и развитието на графичното изкуство у нас. Като един толкова елитен и мащабен форум, то до голяма степен е определяло хода и посоката на развитие на българското изкуство. Неведнъж се споменава за част от проблемите на изящната графика от периода преди възникването му и нуждата от едно периодично издание, което да бъде посветено конкретно за нея, за да я отдели от приложната графика и рисунката. Дори в изказванията се споменава за големите имена на това изкуство от изминалите десетилетия, чиято творческа дейност е насочена повече към приложната графика. Има изказвания, че началото на това биенале показва, че „българският график все още обича да рисува“ и че това ще се промени, ако започне да следва чуждестранните школи. Има и опасения, че нашата графика ще загуби своя характерен почерк и традициите си във високопечатната гравюра. Още в първото издание българските художници графичници показват своите амбиции за големи постижения във всички графични техники и че това не само няма да наруши техния характерен почерк, а ще подсили тяхното внушение.

Биеналето на графиката, Варна не само показва произведения от цял свят; чрез селекцията и предварителния подбор на авторите, чрез създаването на връзки с изявени художници и изкуствоведи, както и чрез определянето на наградите, организаторите целят да определят фокуса на форума върху класическите графични техники. И с това биеналето не само не е загубило своята характерна същност, а е дало възможност тя да се развие и да стигне до по-високи нива на сюжетно осмисляне и технологично овладяване.

Втора глава

Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 1983 – 1989 г.

В периода 1983 – 1989 г. Международното биенале на графиката, Варна успява да утвърди своите позиции като елитен форум за класически печатни техники. Интересът от страна на художниците е огромен, преди всяко издание тече трескава подготовка, а художниците представят графични листове, създадени специално за биеналето. В тази подготовка участват не само художници графичници, но и живописци, скулптури и др. Графичното изкуство се радва на голям интерес. Финансовата подкрепа осигурява на участниците възможността да се борят за награди и откупки, да бъдат стимулирани да изненадват публиката с технологични новости и съвременни композиционни решения. Акад. Светлин Русев: „Лицето на съвременната графика е богато, сложно и до голяма степен противоречиво. И може би едно от най-сериозните завоевания на Варненското биенале е истината за днешния ден на графиката като графична технология, като човешка съдържателност, като път и отговор на големите и сложни въпроси на епохата. Преминал от елементарното пренасяне на рисунката върху графичния материал, до сложните и доведени до съвършенство технически и технологически проблеми, езикът на графиката днес е част от онази голяма духовна връзка, която неумолимо работи за нравственото извисяване на човека, тревожно и отговорно търси път към трайните стойности на времето и развитието“.⁷

Един от факторите, които силно влияят върху отношението на публиката и на самите художници към форума, е неговото отразяване. За всяко издание са канени изкуствоведи и критици, които да дадат своята оценка, да отворят дискусия, а докладите се публикуват в списание „Изкуство“. Тези оценки и критика помагат на

⁷ Спасова, А., П. Димитрова – Рачева, П. Сараfoва. Четвърто международно биенале на графиката Варна '87. С., 1987.

художниците за осмислянето на съвременните естетически проблеми и промяната в сюжетно-тематичните търсения в художествените среди. Въпросите, които всеки автор задава в своето произведение, могат да бъдат обсъдени и разнищени в рамките на тези изказвания. На всяко издание от периода са връчвани и награди за критика и отразяване на биеналето.

През 1987 г. Съветът за духовно развитие към Министерския съвет утвърждава официално статута на събитието като Международно биенале на графиката. Във формулировката е определен като международен форум за среща на художници от различни страни, носители на богатството и многообразието на световната графика, призвано да играе активна роля за взаимното обогатяване на художниците-графици, за духовното и всестранно сближаване на творците и народите в борбата за мир, красота и хуманизъм.

Международното биенале на графиката, Варна се радва на голям интерес и съответно на добро финансиране през 80-те години на миналия век. Един от начините да се привлекат художници от други страни е именно тяхната подкрепа и реалната възможност да получат парични или други награди, откупка на работата си и т.н. В периода 1983 – 1989 г. са откупувани голям брой произведения от всички по-големи галерии в страната. Несъмнено най-многобройни са тези от Галерията за чуждестранно изкуство в София. От своя страна за периода биеналето предлага участници от 57 страни: Австралия, Австрия, Аржентина, Бангладеш, Белгия, Бразилия, Великобритания, Венецуела, Виетнам, ГДР, Гърция, Дания, Египет, Ейре, Еквадор, Западен Берлин, Израел, Индия, Ирак, Иран, Ирландия, Испания, Италия, Йемен, Канада, Кипър, Куба, Латвия, Люксембург, Малта, Мароко, Мексико, Монголия, Непал, Норвегия, Полша, Португалия, Пуерто Рико, Румъния, САЩ, Северна Ирландия, Сирия, СССР, Турция, Унгария, Уругвай, ФРГ, Финландия, Франция, Холандия, Чехословакия, Швейцария, Швеция, Югославия, Южна Корея и Япония.

Комуникацията е един от важните фактори за развитие на изкуството. Не само такава между художници от различни направления, но и между поети, музиканти и т.н. Тя разширява мирогледа, създава нови ситуации, което се отразява и върху произведенията. Не на последно място, помага за популяризирането на дадено изкуство и форумите, които го отразяват. Ателиетата във „Вулкан“ са като магнит за срещи както за български артисти, така и за чуждестранни. Редица професионалисти и ценители на изящното изкуство са проявявали интерес към ателиетата и художниците, които творят в старата фабрика.

С годините Варна все повече затвърждава позициите си на културен център. Биеналето на графиката има значителен принос за това. Несъмнено един от важните фактори е концепцията при селектирането и награждаването на творбите. Форумът и до днес утвърждава позициите си на защитник на класическите графични техники. Неслучайно наградите винаги се дават на такива произведения. По отношение на естетическите търсения журито винаги подкрепя изящството на отпечатъка и чистото технологично изпълнение. Подкрепата на критиците на изкуството помага за осмислянето на проблемите, които срещат художниците – графични по пътя на своето израстване.

Към основната експозиция често има придружаващи изложби. През 1983 г. е представена паралелна изложба на Пенчо Георгиев, Васил Захариев и Веселин Стайков, която предизвиква голям интерес и поставя въпроси, свързани с посоката на развитие на нашата графика и запазването на класическите ценности.

Биеналето на графиката във Варна е един от основните извори и начини младите художници да се запознаят със световните тенденции. Това какво ще им бъде показано като добър пример, какъв ще бъде фокусът (чрез наградите) е от огромно значение. Отговорността върху плещите на журито е голяма. Носители на Голямата

награда в българския раздел за периода 1983 – 1989 г. са Златка Дъбова, Стоимен Стоилов, Стоян Цанев и Симеон Венев.

В регламента на биеналето е изрично упоменато, че произведенията, които художниците изпращат не трябва да са показвани преди това на общи или самостоятелни изложби и други форуми за изкуство. Това е само една от причините художниците да наблягат на „производство“ на произведения специално за биеналето. Албена Спасова споделя: „В този смисъл плющеше подготвителна дейност от страна на художниците. Нямахме места в графичните бази, чакаше се да могат да влязат да печатат. Въобще, създаването на продукция за биеналето беше една година по-рано истински подем. Спомням си как младите чакаха с нетърпение да завършат, защото беше забранено на студенти да участват“.⁸

Често биеналето на графиката във Варна се асоциира именно с периода 1983 – 1989 г. Една от причините е общата еуфория около форума както от страна на авторите, които участват или се борят за участие, така и от публиката. В МБГ присъстват всички добри графични от страната, както и множество млади и амбициозни автори. Те показват своето разнообразие и израстване в различните издания. Резултатът е динамика, очакване какво ново ще ни покаже даден автор. Технологичното разбиране за материал и форма се подобрява с всяко издание.

За периода 1983 – 1989 г. в Международното биенале на графиката, Варна вземат участие редица изявени имена на графичното изкуство, от които българските автори черпят вдъхновение. Сред тях са Райнер Шварц, ФРГ; Ладислав Чепелак, ЧССР; Георгий Церетели, СССР; Карл Георг–Хирш, ГДР; Хеман Хеблер, Норвегия; Стефан Суберлак, Полша; Пер Свенсон, Швеция; Набуо Сато, Япония; Рейкаши Чаба, Унгария; Сатиш Панчал, Индия; Гизела Нойман, ГДР; Тадайоши

⁸ Антонов, В., Д. Янева, А. Спасова, Н. Ноева. Разговор за историята, постиженията и актуалните проблеми на Международното биенале на графиката, Варна. 14 авг. 2019.

Накабаяши, Япония; Ролф Мюнцнер, ГДР; Бьорн–Вили Мортенсен, Норвегия; Кешав Малла, Непал; Етел Лукач–Бъяш, Румъния; Акира Куросаки, Япония; Янош Каш, Унгария; Душан Калай, ЧССР; Ходака Йошида, Япония; Мишел Залцман, Франция; Ролф Ешер, ФРГ; Хосе Ернандес, Испания; Миодраг Джурич – Дадо, Франция; Владимир Гаджович, ЧССР; Паул Вундерлихт, ФРГ; Виктор Вазарели, Франция – Унгария; Албин Бруновски, ЧССР; Иржи Андерле, ЧССР; Кати Антипа, Гърция; Маргрит Агота, Унгария, и др.

За да поддържат високо ниво на приетите за участие творби, организаторите разчитат на вече изявени имена на графиката. Изпращат се специални покани за избрани художници. На следващите издания те препоръчват други и т.н. Един от художниците графици, който присъства на биеналето благодарение на лична покана, е Албин Бруновски от Чехословакия. Той посещава изложбата във Варна. Владимир Гаджович гостува във „Вулкан“ и печата свои литографии, обучава български умдрукери. Несъмнено една от техниките, които получава най-силно развитие в периода, е литографията. Сред художниците, които имат принос за това, са Георги Баев, Димитър Бакалов, Милко Божков, Ада Митрани, Ванко Урумов, Мария Чакърва и др. Варненската школа има изключителен принос за развитието на тази техника. Литографията вече е изведена, художниците се представят с многостепенни, многоцветни отпечатъци, докато в дълбокия печат още не са ясни всички възможности, за да могат да се овладеят и уравнисят.

„По време на Биеналето на графиката — Варна '83, като официален гост на СБХ и Комитета за култура в нашата страна пристигна главният директор на Парижката национална библиотека г-н Ален Гордон. След като се запозна обстойно с експозицията на българската и чуждестранната графика, го помолихме да сподели своите впечатления... „Художествените произведения, които видях, ме убедиха, че няма френско, българско, немско изкуство, а изкуство с международна стойност, което е прехвърлило националните граници и е още едно доказателство за нивото

на това биенале – тук виждаме творби не само на български художници, които са безкрайно интересни, но и на японци, немци, французи, и техните търсения са различни, но имат всъщност много общо. Вижда се вдъхновението на българските творци, техните открития, които са доказателство за талантливостта им. Но въпреки голямото разнообразие на дарби, те се въртят така или иначе около едни общи проблеми. Това, което ми направи по-специално впечатление у българските художници графичи, е техният стремеж да обединят експресивността с фантастичния реализъм. Лично аз съм пристрастен към този метод, но смятам, че това е изкуство, което може да заинтересува една образована публика, предназначено е със сигурност за тази публика“.⁹

⁹ Киров, М., Д. Грозданов, И. Генова, П. Димитрова–Рачева, В. Вълканова, Д. Г. Димитров, М. Гоева, Б. Климентиев, И. Ненов, С. Паскалевски, Б. Стоев. Цит. съч., с. 54, 57, 60, 64, 71.

Трета глава

Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 1991 – 1999 г.

В тази глава е разгледан периодът от 1991 до 1999 г. Той започва с големи промени в организацията на биеналето, в творческата атмосфера както в страната, така и сред художниците от град Варна, които са движещата сила на форума. СБХ претърпява криза и се отделя от организацията на биеналето. В София е открито Триенале на графиката, а оценките на биеналето във Варна стават все по-критични. През 1997 г., след кръгла маса по повод бъдещето на форума, същата година се създава експериментален отдел към МБГ, в който участват кураторски проекти. 90-те години на миналия век несъмнено е най-динамичният, най-емоционално наситеният период от съществуването на форума. Това си личи както от оценките, така и от участващите произведения.

В началото на 90-те години, в период на подем в творческия си път, проф. Стоимен Стоилов получава голямо признание от Виена, Австрия. Наградата на името на немския философ Йохан Готфрид фон Хердер се присъжда всяка година на учени и дейци на културата от Централна и Югоизточна Европа. Рано сутрина преди художникът да замине заедно с произведенията към съпътстващата изложба, неизвестен извършител пали ателието му във „Вулкан“. Изгаря цялото му творчество, заедно с приготвените за изложбата творби. Това събитие бележи и края на артфеномена „Вулкан“. След 1990 г. стари собственици на фабриката все по-настоятелно задават искания да си върнат помещенията, а художниците един по един напускат ателиетата.

След заминаването си за Виена проф. Стоилов продължава да работи в полза на поддържане нивото и популяризирането на варненското биенале. Той има добри контакти с много изявени изкуствоведи, колекционери. Сред тях е френският

колекционер и меценат Жорж Екли, чиято асоциация „Арт диалог“ осигурява редица награди и откупки. Проф. Стоилов е близък приятел и с проф. Стоян Стоянов – Течи, възпитаник на Художествената академия в Братислава, ученик на един от основателите на словашката графична школа – проф. Винцент Хложник. Сред приятелите на проф. Стоянов са големите имена на графиката на XX век Владимир Гаджович, Албин Бруновски и проф. Роберт Янчович, които са участвали и печелили отличия и на Международното биенале на графиката, Варна.

След свалянето на комунизма идват години на многократна смяна на властта и почти непрестанни протести. Промените водят до несигурност в художествените среди. Тревогите и вълненията на художниците оказват влияние върху участието им във форуми като варненското биенале. От посочените в дисертационния труд статистики се вижда, че количеството наградени автори се променя, броят на журито също. Българските художници вече се състезават наред с чуждестранните за наградите, което също допринася за това сред българските участници да попадат по-малко средства благодарение на биеналето. Промяна има и в отношението на и към критиката. Награди за критика и отразяване на биеналето има до 1991 г., когато е и последното обсъждане на форума в доклади. През 1993 г. е организиран разговор, в който се дава оценка какво е бъдещето на МБГ и какви са шансовете му да продължи да съществува в сегашния си вид.

През 90-те години на миналия век промените обхващат не само нашите земи, а почти целият континент. Те имат не само политически привкус, но и бележат значително развитие в пластичните изкуства. Големите форуми за класическа графика изчезват или променят статута си към съвременни форми на изкуство. Един от малкото останали центрове на класически графични форми е биеналето във Варна.

Голямата награда на град Варна и до днес получават автори, работещи във висок печат, литография, дълбокопечатни техники. На всяко издание на МБГ се връчва Голяма награда на град Варна и Златен плакет. На 6-ото издание са връчени две – за български и чуждестранен автор: Георги Лечев и Ерих Щайнингер, Австрия. От 1993 година се присъжда една Голяма награда, която в периода до 1999 г. е присъждана на Роберт Янчович, Словакия; Тошио Йошизуми, Япония; Христо Кърджилов и Алисия Кандиани, Аржентина.

В българското графично изкуство на XX век виждаме изключителни промени не само в композицията, но и в технологията. Старите методи вече не могат да отговорят на нуждите на художниците, навлизат фотографията и фотографските способности, има голям интерес към съчетанието на различни техники и експериментални методи. В композициите се забелязва постепенно отхвърляне на класическите битови сюжети и обръщане към сюрреализма, абстрактните форми, символизма като съставлящи или поддържащи елементи. МБГ е посочван като форум с особена роля в развитието на българската графика, като тя е не само в съпоставката, която си правят българските автори, но и опита, който успяват да обменят помежду си. Благодарение на биеналето във Варна нашите графичници неведнъж са имали възможността да имат пряк контакт с изявени художници.

Осмото издание на МБГ от 1995 г. е едно от най-добре приетите за периода. То е посочено за артсъбитие на годината: „С възхвала на Бога бе открито осмото Международно биенале на графиката – Варна '95. Православното песнопееие на хор „Лидия Душек“ въведе множеството гости във варненския храм на изкуството – Художествената галерия, където Варненският и Преславски митрополит Кирил благослови художниците и поздрави участниците и организаторите“.¹⁰

¹⁰ Стефанов, Й. Артсъбитие на годината: Осмо международно биенале на графиката – Варна '95. – Век 1: либерален седмичник за култура и политика, година VI, № 42 (6-12 дек. 1995), с. 1, 13.

Йордан Стефанов добавя: „Единодушно е мнението, че Варна вече е познато име, отличителен знак и когато този знак е свързан с многогодишна традиция, това вече говори за авторитет, популярност и признание. Осмото биенале отразява процесите на международната сцена на графиката, а те могат да се обобщят в израза „Всичко е възможно“. А Мартин Леви от Ню Йорк, президент на Асоциацията на американските графични, уточни, че „най-силно впечатление ми направи не толкова високата стойност на представените творби, а това, че по варненските улици навсякъде забелязах знаците на биеналето – такова нещо в Ню Йорк не може да се види“.¹¹

Въпреки еуфорията и добрите отзиви към форума, се усеща и надигащата се нестабилност. В този период в страната ни навлизат съвременните форми на изкуство. Със своята атрактивност, поглед към бъдещето и директна комуникация с публиката, те често изместват фокуса върху себе си, докато класическите пластични изкуства остават „зад прожекторите“. Интересът на изкуствоведите също се измества, те получават възможността да приемат ролята на куратори, чрез което вече сами да избират участниците в дадена изложба, в много по-голяма степен могат да влияят не само на мнението на публиката, но и директно на успехите на конкретни художници. Често форуми като варненското биенале биват критикувани като остарели и „слепи“ за нуждите на съвременното изкуство.

Пламена Димитрова–Рачева пише: „Кризата в институцията на „световното биенале“ засегна и варненското, независимо че по регламент участието в него е безпроблемно за творците – няма ги високите такси за участие, няма общо селекционно жури, безплатно е представянето и получаването на каталог и всички експозиционни и транспортни разходи до изпращача. И все пак от отправените общо 500 покани, експозицията включва 277 автори от 40 държави и 88 от

¹¹ Пак там.

България. Причините не са чисто организационни. Те са в размיתия световен пазар на графичното изкуство, който сега формира новия си облик. Закриването на едни международни изложби и просперирането на други, които се вписват в новите информационни структури на културата, показват и процесите на интегриране на изкуството в Европа и по света“.¹²

През 1995 г. международното жури връчва Златен диплом на Кристо и Жан-Клод, САЩ за специално участие в биеналето и цялостен принос към изкуството на XX век (в каталога на 8-ото биенале – представяне на „Опакования Райхстаг“, 24.06.1994 г. на с.205–209; в каталога на 9-ото биенале – представяне на самостоятелната изложба „Постери, фотографии и проекти“ на Кристо и Жан-Клод, осъществена в рамките на 9-ото биенале през 1997 г.).

През 90-те години на миналия век биеналето на графиката във Варна преминава през няколко много важни моменти – пожарът във „Вулкан“, отделянето на СБХ и Министерството на културата, създаването на триенале на графиката в София. За периода форумът сменя два пъти своя директор – за изданието от 1997 г. е Роберт Баръмов, а от 1998 г. до днес е Венцеслав Антонов.

На деветото издание от 1997 г. е направен опит за осъвременяване на форума, но запазвайки статута му към класическите графични техники. На 11 април 1997 г. във вестник „Култура“ е публикувана статия с извадки от проведената същата година кръгла маса. Автор е Диана Попова. Обсъждането на проблемите на биеналето е от ключово значение за тяхното преодоляване. За периода 1991 – 1999 г. само на две издания са връчени награди за критика: на 6-то издание от 1991 г. – награда за критика и Бронзов плакет на Енчо Мутафов и Ларс Фелман, Швеция и на 8-ото издание от 1997 г. са присъдени награди за кураторски проекти за създаване на

¹² Спасова, А., П. Димитрова-Рачева, Х. Костадинова, М. Чаракчиева. 8-мо Международно биенале на графиката Варна '95. С., 1995.

експериментален отдел към 9-ото Международно биенале на графиката, Варна на Диана Попова, Мария Василева, Ирина Генова и Ярослава (Яра) Бубнова. Създадените проекти към биеналето от 1997 г. целят да отворят форума към съвременното изкуство. Те обаче представляват твърде голям контраст с основната изложба. Посоката на развитие, която стимулира биеналето във Варна до този момент, е създаването на произведения на изкуството, които съчетават високо технологично умение, владение на композицията, емоционална наситеност и съвременен сюжет, изпълнени в класически графични техники. През 90-те години на XX век в българските отпечатъци, които участват в биеналето, все по-често виждаме дигитално генериран дизайн, фотографски способности и офсетов печат. Всички те са използвани за подсилване на внушението, поддържайки общата композиция.

Несъмнено българското изкуство, въпреки че е още младо в този модерен свят, показва силен дух и завидна енергия за развитие. То получава възможността да се запознае отблизо (чрез паралелните самостоятелни изложби на носители на Голямата награда) с големи имена на графиката, но и да общува с тях и да се поучи от тяхното осмисляне и оценка на графичните листове (чрез участниците в международното жури). Несъмнено тази комуникация дава своите резултати и те ясно се виждат в българските произведения от периода.

С 1999 г. завършва не само периодът на 90-те години, но и целият XX век. Слага се край на най-динамичния етап от развитието на пластичните изкуства в световен мащаб. Като последния етап на XX век могат да се посочат последните 30 години, в които графичното изкуство стана в пълния смисъл на думата „международно“, като придоби възможността да пътува неограничено. Чак тогава, чрез създадената комуникация то имаше възможността да обмени своите наблюдения, идеи и технологични нововъведения. В България този етап започва през 60-те години и до началото на 80-те вече много художници се радват на възможността да пътуват и

да се запознават със световното изкуство. Повечето от тях успяват да станат част от международния обмен с участия, дори с отличия на чуждестранни форуми. Именно те поемат ангажимента да издигнат българското графично творчество и да подпомогнат за неговото осъвременяване и развитие. Международното биенале на графиката, Варна играе основна роля за популяризирането на графичното изкуство в България. То прави съпричастни художници от всички направления на пластичните изкуства. След края на 80-те и началото на 90-те години в страната, естествено, това развитие продължава, откривайки нови направления и хоризонти за пластичните, вече назовавани още по-всеобхватно „визуални“ изкуства.

Четвърта глава

Международно биенале на графиката, Варна – оценка на периода 2001 – 2019 г.

Периодът от 2001 до 2019 г. обхваща 10 издания, през които Международното биенале на графиката, Варна запазва своят статут, насоченост към класическите графични техники и високото ниво на участващите произведения. Форумът не само успява да запази интереса на зрителите, но и все повече художници от цял свят изпращат своите графични листове за участие. В периода участват художници от 80 страни, което създава не само голямо разнообразие на сюжети и теми, но и различно усвояване и интерес към методите и технологията в изящната графика.

Директор на форума за целият период е Венцеслав Антонов. Той е сред най-изявените варненски художници, един от първите, които пристъпват на територията на „Вулкан“ и виждат потенциала в пространствата там. Той неотлъчно следва биеналето още от първото му издание и помага за неговата реализация и утвърждаване.

В изданията от периода се виждат все по-разнообразни техники и похвати, понякога дори колаж и монотипия като елемент от произведението. Българските участници показват интерес към фотографските способности, дигиталните обработки и тяхното съчетаване в класически техники. В резултат полето за изява става все по-обширно, цялостният облик на изложбата – по-разнообразен.

Често разнообразието в общите изложби се подминава с лекота или се асоциира с разхвърляност. За мен то е характерна черта на графичното изкуство и във всяка обща графична изложба го има. Примери можем да дадем именно в техниката висок печат. Представителите на различните школи от Китай, Мексико, латиноамериканските страни, Полша, Турция, третират техниката по различен, но много характерен за тях самите начин.

В настоящия труд често употребявам термините „раздел“ и „школа“. Анализът и оценката на изданията на Международното биенале на графиката, Варна разделям основно на два раздела – български и чуждестранен. Това е естествено и до голяма степен наложително, тъй като става дума за форум, чиято цел е да послужи за развитието на българското творчество. То не е имало за цел просто да събере най-добрите произведения, които успее, а в много по-голяма степен да послужи за оценка, анализ и развитие на българската графика. Ето защо в него се допускат и са стимулирани младите български творци. Чак от 17-ото издание на МБГ от 2013 г. в каталога авторите не се делят на български и чуждестранен раздел. Някои страни обаче продължават да работят на този принцип. Пример са турската, мексиканската, полската, китайската, тайландската и други школи. На 20-то издание на МБГ Тайланд и Полша се представят с изключително много на брой и впечатляващи с високото си ниво на изпълнение произведения. На тези две страни са връчени първите награди за цялостно представяне.

За периода 2001 – 2019 г. Голямата награда на град Варна и Златен плакет е връчена на Велизар Крстич, Югославия; Владимир Кизилов, Русия; Виеслав Халадай, Полша; Уачара Хоунпиром, Тайланд; Марк Фризинг, Люксембург; Владимир Величкович, Сърбия; Сакута Томиюки, Япония; Магда Шплит, Полша; Мице Янкуловски, Македония, и Патипон Супанпонг, Тайланд.

В периода 2011 – 2019 г. се забелязва все по-осезаем спад в интереса към МБГ от страна на българската публика. Част от причините за това се виждат отдавна. Може да се каже, че те идват от Варна и от нуждите и търсенията на варненските художници. През 90-те години на миналия век стана ясно, че традиционните форми на изкуство вече не задоволяват нуждите нито на зрителя, нито на художниците и изкуствоведите, заели ролята на куратори. В страната се раждат все повече форуми, насочени към съвременните форми на изкуство. Варна не губи позициите си на художествен център, но художниците, творящи там имат нужда от ново поле за

изява. Така се ражда „Август в изкуството“ – биенале на визуалните изкуства. То се откроява със своята мащабност – през 2008 г. участват близо 300 автори в 40 изложби на 19 локации в града. Сред тях има живопис, графика, скулптура, инсталации, пърформанси, видеоарт и др. Инициатор на биеналето и главен организатор е Румен Серафимов.

След наличието на „Август в изкуството“ очевидното търсене на голям процент от художниците към съвременни форми на изкуство става все по-ясно, че вече не е необходимо само една изложба да бъде добре селектирана и подредена, тя трябва да бъде и добре представена. Все по-голяма част от участниците не отиват на място във Варна да видят биеналето, а разчитат на каталога или на начина, по който то ще бъде отразено. Ето защо ролята на критиката може да бъде от голямо значение.

През пролетта на 2002 г. е публикувана статия с впечатления от току-що разпространения каталог от 11-ото издание на МБГ, озаглавена „Между амбициите и непрофесионализма“. Още в заглавието е посочена негативната оценка, която дава авторката.

Проблемите с отразяването и отношението на публиката имат своето отражение върху българското участие. В периода 2001 – 2019 г. те се забелязват чак в последните издания, и то много плавно, но като постоянна тенденция към отдръпване на българските художници от форума. Въпреки това не се забелязва спад в интереса на чуждестранните автори, а напротив – има все по-голям интерес. Общите впечатления от изданията са за поддържане на високо технологично и естетическо ниво. Организаторите на варненското биенале разчитат на контакти и обмен с други графични форуми. Директорът на Международното триенале на графиката в Битоля, Северна Македония, Владо Гьоревски е многократен член на международното жури по наградите. Той споделя: „Нашата съвместна работа е толкова дългогодишна и можем да кажем, че присъствието на Венцеслав и на

биеналето във Варна много влияеше върху концепцията и разгърна триеналето в Битоля“.¹³

През годините чрез откупки и дарения фондът на биеналето е натрупал изключителна колекция от едни от най-добрите произведения както на наши, така и на световноизвестни художници графичи. През 2018 г. 100 от тях са представени на пътуваща изложба „Шедьоври от фонда на Международното биенале на графиката, Варна“, представена в три града – Варна, Велико Търново и София. Тя е организирана от Асоциация на графичи – Международен графичен център, Варна и финансирана от Национален фонд „Култура“ за реализация на събития, представящи културата на България по време на Българското председателство на Европейския съюз (януари – юни 2018 г.). Проектът е осъществен с подкрепата на Община Варна и Международното биенале на графиката, Варна.

Необходимото представяне на произведения от фонда може да се случва като паралелна изложба към биеналето, във времето между изданията и, най-вече, извън град Варна. Друг вариант, посочван от г-жа Здравка Сиракова, е създаването на пространство, където фондът да бъде изложен постоянно.

В изложбата „Шедьоври от фонда на Международното биенале на графиката, Варна“ са представени произведения от целия период, като най-голям брой – общо 57 от двата раздела – са от периода 1980 – 1989 г. (32 български и 25 чуждестранни). Това е и периодът, който е най-богато попълнен, благодарение на правените откупки тогава. От тях 14 произведения са от преди 1980 г. (5 в българския раздел и 9 в чуждестранния). 22 броя има от 1990 – 1999 г. (10 български и 12 чуждестранни). Само 2 произведения има от периода 2000 – 2010 г. (чуждестранни) и 6 броя след 2010 г. (по 3 в двата раздела).

¹³ Гьоревски, В. Интервю от Р. Карастамова. 13 авг. 2019.

След изложбата са издадени каталог с произведенията и специално издание „Шедьоври от фонда на Международното биенале на графиката, Варна. Изказвания, дискусии, доклади, кръгла маса“. В него има доклади върху изложбата с произведения от фонда, както и изказвания и доклади от минали издания. Част от тях представляват сканирани доклади, печатани на пишеща машина. Няма информация дали те са публикувани на друго място, или за пръв път са показвани, както и кой текст за кое издание се отнася.

Като докторант, отразяващ историята и развитието на Международното биенале на графиката, Варна, си дадох за цел да направя опит за възобновяване на обсъжданията и определяне на проблемите, които среща форумът днес. Благодарение на г-жа Албена Спасова бе създаден проект „Дискусионен форум „Международното биенале на графиката – Варна 2019: посоки и тенденции в съвременното графично изкуство“, подкрепен от фонд „Култура“ – Варна и „Кампания за изследване и популяризиране на графиката“, осъществен с помощта на програма „Публики“ на НФК. Чрез него в рамките на няколко дни около откриването на изложбата на 20-ото издание, с г-жа Албена Спасова и Наташа Ноева от СБХ бяхме във Варна, проведохме поредица разговори и интервюта с организаторите, членовете на международното жури по наградите, участници във форума и варненски творци. Целта на проекта е да се съберат информативни материали за мнението на художниците и организаторите на биеналето и да се посочат проблемите, които те срещат през последните години. Публикувани са следните статии: „Рефлексии: 20-ото Международно биенале на графиката във Варна е едно от най-старите в Европа“ (Албена Спасова и Наташа Ноева) в сайт за културата в изкуството и обществото „Въпреки“; „XX Международно биенале на графиката – 2019“ (Албена Спасова, Наташа Ноева) в бюлетин на СБХ, брой 5 за 2019 г.; „Присъствието на дигиталните изкуства във форуми за изящна графика“ (Румяна Карастамова) в бюлетин на СБХ, брой 1 за 2020 г.

През последните десетилетия в България виждаме все по-силно влияние от фотографията и дигиталните изкуства. Все повече художници, дори тези, които отричат дигитализирането, се възползват по един или друг начин от новите похвати. Често рисунките се сканират, за да се вдигне или смали размерът им или за да се прехвърлят точно върху матрицата. Можем да видим смесването на дигитални обработки както с литография, така и с офорт, висок печат и т.н. Дори в биеналето на графиката във Варна, което е насочено към класическите графични техники, виждаме дигитална намеса в повечето български произведения. Те се разпростират от включването на елементи до изграждане на цялата композиция. Често компютърно генерираният дизайн се прехвърля върху матрица и се печата като класическа литография или офсет само за да се приема произведението като оригинал. Друг път се подписва като „смесена техника“, за да мине селекцията на изложба, в която не се допуска дигитален печат. Графичното изкуство се развива бързо и с всяка изложба виждаме разширяване на регистрите, в които работи. Изящната графика все по-силно се влияе от плаката, графичния дизайн, фотографията. Чрез форуми като Международното биенале на графиката, Варна, Триеналето на графиката в София и множеството по-малки графични изложби трябва да се запази изкуството на изящната графика, но не само като класически техники, а и като естетическо търсене. Графиката винаги е имала свой особен усет към детайл и композиция, които трябва да се съхранят.

Проф. Ивайло Мирчев коментира: „В съвременното, постмодерното изкуство, всички казват: графиката губи позиции. Но се казва и друго – че живописата е мъртва. Аз със сърцето си не мога да го приема. И тези събития, каквото е Биеналето във Варна, го доказват. Не може да бъде мъртво едно нещо, създадено от хора с идеи, от хора с вълнения, от хора, които живеят в едно време, богато на събития. Тези събития трябва да бъдат изразени по някакъв начин. Тук ги виждате.

По модерен начин. Затова Биеналето стои модерно сред големите биеналетата по света.

Само вижте наградените, лауреатите през годините. Страхотни имена, невероятни, това са едни от най-големите графици на всички времена“.¹⁴

¹⁴ Сиракова, З. Международно биенале на графиката, Варна, 35 години – имена, цифри и оценки. – Арт Диалог. Интернет списание за култура. [онлайн списание], 21 ноем. 2016. <http://artdialog-bg.com/международно-биенале-на-графиката-ва/> (1 май 2020).

Заклучение

Международното биенале на графиката, Варна е част от историята на изобразителните изкуства у нас. То е първата периодична изложба в България, насочена конкретно към изящната графика. В него участват само графични отпечатъци, без рисунки и илюстрации. До този момент не е имало събитие с такъв силен фокус върху това изкуство. Международното биенале на графиката „сваля“ Желязната завеса, като събира в обща експозиция различни произведения, правени от двете ѝ страни. С появата си то има огромно значение – фокус върху графичното изкуство, какъвто не е имало преди, и приносите, които може да има всеки толкова мащабен форум за изкуство. По статут МБГ се придържа към вече утвърдените графични форуми в Краков и Любляна. С течение на годините средите се променят, изкуството и форумите за него – също. След падането на Берлинската стена, разделянето на СССР, свалянето на комунизма в България и други страни, в Източна Европа започват все по-неудържимо да навлизат съвременните форми на изкуство. Тук наричани неконвенционални, те започват да изместват фокуса от вече утвърдените класически форми и жанрове в изкуството. Форумите в Краков и Любляна променят своя статут, давайки предимство на съвременните форми на изкуство. Биеналето във Варна продължава съществуването си със същия статут.

През 90-те години на миналия век изкуството у нас претърпява големи промени. В страната започват да се провеждат нови периодични изложби за изкуство. Дисертационният труд предлага наблюдения само върху два от тях, които имат голяма връзка с МБГ – „Август в изкуството“ и Международното триенале на графиката в София. Първият е форум със съвсем различен статут, но изземаш фокуса на варненската публика. Той получава смесени отзиви, но може да се определи като събитие, отразяващо полето на изява, в което искат да се развият голяма част от варненските художници. Това е важно, тъй като до края на 80-те години водеща група, определяща високото ниво на българското участие в МБГ, са

именно варненските художници. Изгарянето на ателието на проф. Стоилов през 1991 г., оттеглянето на художниците от „Вулкан“, преориентирането на голяма част от тях в други форми на изкуство играят важна роля за бъдещето развитие на форума. В едни от най-критичните години (1996 – 1998 г.) директор на МБГ е Роберт Баръмов. В изданието от 1997 г. е направен опит за осъвременяване на форума и разширяване на полетата на неговите изяви. Представена е паралелна изложба на екслибриси и е създаден експериментален отдел с кураторски проекти. С него се цели да се запази статутът към класическите графични форми, но и паралелно да се представят съвременни произведения на базата на графичен отпечатък. Този опит се провежда веднъж – само в рамките на деветото издание на МБГ.

През 1995 г. в София се провежда първото издание на Международното триенале на графиката. В III глава от дисертационния труд са описани причините, посочвани от различни източници – конфликт между Варна и СБХ, отделяне на организацията и т.н. Днес най-разпространено е мнението, че подобен мащабен форум трябва да се провежда в столицата. След разпадането на „Вулкан“ Варна не се посочва като толкова силен център за графично изкуство. Често триеналето е посочвано и като по-съвременно. Според статута единствената разлика между двата форума е приемането на произведения, изпълнени в дигитален печат в Международното триенале на графиката в София. Тук идва въпросът дали една техника в повече може да определи една експозиция като „по-съвременна“. В този смисъл по-реална крачка към осъвременяване прави биеналето през 1997 г., когато представя кураторски проекти. Те представят графични инсталации, произведения на базата на печатната медия, всяко от които е концептуално защитено. В крайна сметка организаторите се сменят и МБГ продължава да се развива, съхранявайки класическата изящна графика.

В рамките на дисертационния труд и проучването за него се опитвам да формулирам проблемите с организацията от последните години и да определя каква роля играе непромененият статут в рамките на вече 40-годишната история на МБГ върху участието на художници от страната. За да се запозная по-добре с нуждите от подобен форум, потърсих помощ от сегашни и бивши организатори на биеналето, на художници и изкуствоведи, които споделиха своето мнение за организацията и бъдещето на Международното биенале на графиката, Варна. Мненията и оценките, разбира се, бяха различни – от това, че форумът вече се е изтощил и се провежда „по навик“, до това, че е „спасителен остров“ за изящната графика. Разговорите и интервютата ми помогнаха да се запозная в по-големи детайли с миналото на МБГ, както и каква е днешната оценка върху него. Проведени са разговори и интервюта с Роберто Андреев, Венцеслав Антонов, Деница Янева, Албена Спасова, Наташа Ноева, Роберт Баръмов, Нели Вълчева, Велина Гребенска, Владо Гьоревски, Пламена Димитрова–Рачева, Едвин Драгичевич, Онник Каранфилян, доц. Димо Колибаров, проф. д-р Филип Маурер, Ирина Мутафчиева, Здравка Сиракова, Росен Спасов, проф. Стоимен Стоилов, Димитър Трайчев, Мариета Ценова и Владимир Чукич.

Заключението, което бих извела от проведеното изследване, е, че Международното биенале на графиката трябва да продължава да се провежда със същия статут, целящ да съхрани и да представи най-добрите постижения в съвременната изящна графика. Този метод на провеждане е вече утвърден и дава своите резултати. Препоръките, които могат да се изведат от проведеното проучване, са, че МБГ има нужда от по-голяма помощ в организацията – както финансова, така и физическа, – за да се вдигне качеството на организационния процес, свързан с изпращане на произведенията, навременно издаване на каталога и др. Важно е и да се разреши проблемът с отразяването – навременно даване на

информация за паралелните събития, подробности за изложбата, гостуващи художници и т.н.

Провеждането на Международното биенале на графиката, Варна е от голямо значение за развитието на графичното изкуство у нас. Съвременната изящна графика не е самоцелно изкуство, заседнало в остарялата си технология. Тя използва красотата на класическите печатни техники, за да задава въпроси, засягащи съвременния човек и неговите проблеми. Сред най-третираните теми през последните години са и най-належащите за обсъждане в съвременното общество – екология, съвременни технологии, война, толерантност и т.н. Мащабът на колекцията предлага добра възможност за пълноценна комуникация между участващите художници. В България много млади художници проявяват интерес към графичното изкуство. Една подобна колекция, представена на живо, с добра селекция, е от голяма полза за развитието на младите художници графици.

Приноси на дисертационния труд

Настоящата разработка съдържа систематизирана информация за Международното биенале на графиката, Варна. Събрани и анализирани са историческите данни за биеналето, информация за основните експозиции и съпътстващите събития. Систематизирана е оценката на форума и са проследени неговите приноси за развитието на изящната графика в България. Посочени са имената на основните фигури, движещи и популяризиращи форума, както и художниците с многократно участие в МБГ и имащи заслуги за развитието на графичното изкуство.

Представен е цялостен анализ на Международното биенале на графиката, Варна, както и на неговото отразяване в медийното пространство. Анализът на последните издания включва оценката му от гледната точка на организаторите, изкуствоведи и критици, от участващи художници, от представители на художествените среди във Варна, както и от моя гледна точка, като участник и изследовател на биеналето.

Направена е цялостна оценка на последното издание на МБГ. С помощта на г-жа Албена Спасова, секция „Графика и илюстрация“ към СБХ, бе проведен проект „Дискусионен форум „Международното биенале на графиката – Варна 2019: посоки и тенденции в съвременното графично изкуство“, подкрепен от фонд „Култура“ – Варна. Чрез него бе направена стъпка към възобновяване на обсъжданията на биеналето, посочване на проблемите, които срещат днес организаторите, и промените, които се налагат предвид съвременните обществени вълнения. Такава оценка има за цел да повлияе благоприятно за бъдещата организация на форума.

Публикации:

- „Технологични особености при печат на гравюра на дърво с валяк за асфалтиране“. – VII Научна конференция с международно участие „Съвременни технологии в културно-историческото наследство“, Технически Университет – София, 10–11 ноем. 2019.

- Международно биенале на графиката във Варна – поглед върху носителите на Голямата награда“. – VII Научна конференция с международно участие „Съвременни технологии в културно-историческото наследство“, Технически Университет – София, 10–11 ноем. 2019.

- „Присъствието на дигиталните изкуства във форуми за изящна графика“. – Бюлетин на СБХ, 2020, брой 1.

- Изложба „Графичен триалог“ в художествена галерия „Руси Карабиберов“, Нова Загора, планирана за периода 09–31 март 2020 г., открита на 9 март 2020 г. и закрыта на 13 март 2020 г., поради обявяване на извънредно положение в Република България във връзка с разпространението на COVID-19.